

BAŞKASI ADINA HAC

İrfan YÜCEL
Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi

Bilindiği üzere dimizide ibâdetler; namaz, oruç, Kur'an-ı Kerim tilâveti... gibi sırf bedenle yapılanlar; zekât, fıtır sadakası, Kurban, yoksullara ve hayır kurumlarına bağış... gibi mal ve servet ile yapılanlar; hac menasiki gibi hem beden, hem de mal ile yapılanlar olmak üzere üç kısma ayrılır. Bu üç kısımdan hangisi olursa olsun, yapılan bir ibâdetin sevabının başkasına bağışlanması caizdir. Bir kimse kıldığı namazın, tuttuğu orucun, okuduğu Kur'an-ı Kerim'in, verdiği zekât ve sadakanın, yaptığı haccın... sevabını, -bunlar gerek farz, gerek nafîle olsun,- başkasına bağışlayabilir. İster sağ, ister ölmüş olsun, kendisine sevâb bağışlanan kimse, bundan yararlanır. İyilik ve sevaplarının çoğalmasına, derecesinin yükselmesine ve günahlarının yargılanmasına sebep olur. Nitekim: «- Annem ansızın (füc'eten) öldü. Eğer konuşabilseydi, sanıyorum tasaddukta bulunurdu. Onun adına sadaka versem, sevabı ona ulaşır mı?» diye soran bir zata Sevgili Peygamberimiz (s.a.): «- Evet, ulaşır,» diye cevap vermiştir. (1) Ancak, bir kimse üzerine farz olan ibâdetler, onun adına başkası tarafından yapılmakla, bu kimse ibâdet borcunu ödemiş sayılır mı? Eda etmek mükellefiyetinde olduğu farz ve vâcib ibadetler de zimmetinden düşer mi? Bu sorunun cevabını verirken, ibâdetlerin maksatlarını ve bu maksatlann ne şekilde gerçekleşebileceğini dikkate almak gerekir. Bilindiği üzere bedenî ibadetler, kişiyi kötü düşünce, yöneliş ve davranışlardan korumak; onu ulvî duygularla bezemek için meşru kılınmıştır. Bu gaye, bedenî ibâdetlerin mükellef tarafından ancak bizzat edâ edilmesiyle gerçekleşebilir. Kendisine sevâb bağışlanan kimse, başkasına yaptığı ibâdetlerin sevabından yararlanabilir. Fakat başkasının kıldığı namaz veya tuttuğu oruçla nefsinin kötü düşünce ve yönelişlerden koruyamaz. Bu itibarla bedenî ibâdetlerde vekillik, mutlak surette caiz değildir. Bir kimse, namaz, oruç, itikâf... gibi, üzerine borç olan bedenî ibâdetleri, İrfan YÜCEL Din İşleri Yüksek Kurulu Üyesi kendi adına edâ etmek üzere başkasını vekil yapamaz. Bu tür ibâdetler vekil tarafından edâ edilmekle mükellef borcundan kurtulmuş olmaz. Mâlî ibâdetler ise, muhtaç ve yoksulların ihtiyaçlarının karşılanması, toplum yaranna gerekli hayır ve hizmetlerin yerine getirilmesi gibi maksatlar için meşru kılınmıştır. Bu maksatların gerçekleşmesi için, mâlî ibâdetlerin mükellef tarafından bizzat edâ edilmesi şart değildir. Fakirin ihtiyacının giderilmesi veya bir hayır hizmetinin yerine getirilmesi için yapılacak harcamanın bizzat veya vekil aracılığı ile yapılması arasında, amaç ve sonuç bakımından fark yoktur. Bu sebeple mâlî ibâdetlerde vekillik mutlak olarak caizdir. Zekât, fıtır sadakası, kurban., gibi sırf mâlî ibâdetleri mükellef bizzat ifâ edebileceği gibi, bunlarla ilgili harcamaları kendi adına yapmak üzere başkasını vekil de edebilir. Vekilin onun adına yapacağı harcama ile kendisi zimmetindeki borçtan kurtulmuş olur. Hac gibi hem mâlî hem de bedenî ibadetlerde ise acz ve zaruret halinde vekillik caiz; bizzat edâ'ya gücü yetenler için vekil tayini caiz değildir. Bu itibarlar, üzerlerine hac farz olduğu halde, ölüm, yaşlılık, devamlı hastalık, hanımlar için mahremnin bulunmaması... gibi sebeplerle hac menâsikini bizzat edadan âciz kimselerin, üzerlerindeki hac borcunun sakıt olması için, yerlerine bedel (vekil) göndererek haccettirmeleri gerekir. (2) Hac menasiki bizzat edâ edebilecek durumdaolan kimselerin ise, yerlerine bedel (vekil) göndermeleri caiz değildir. (3) Bu konuda İbn Abbas (r.a.) dan nakledilen bir hadis-i şerifin meali şöyledir: Has'am kabilesinden bir kadın, Veda' haccı senesi Rasûlüllah (s.a.)'e gelerek: «- Ey Allah'ın Rasûlü, Cenab-ı Hakk'ın kulları üzerine haccı farz kılması ile ilgili emri, babama binek üzerinde duramayacak derecede yaşlı iken ulaştı. Onun adına (vekâleten) haccedersem, borcu ödenmiş olur mu?» diye sordu. Rasûlüllah (s.a.): «- Evet, olur.» diye cevap verdi. (4) İbn Abbas (r. a.)ın, aynı konuda bir başka rivayeti de şöyledir: Ceheyne kabilesinden bir kadın Rasûl-i Ekrem (s.a.) e gelip: «- Annem haccetmeyi nezretmişti, fakat haccetmeden vefat etti. Onun adına haccedeyim mi?» dedi. Rasûlüllah (s.a.): - Evet, onun adına haccet. Annen üzerinde (insanlara ait) bir borç bulunsaydı, sen onu ödemez miydin? Allah hakkını da ödeyiniz.

Çünkü Allah hakkı edâ edilmeye daha çok lâyıktır. » buyurdu (5) Üzerlerine hac farz olduğu halde, sağlıklarında herhangi bir sebeple bizzat haccedemedik/eri gibi vekil (bedel)de göndermemiş olan kimselerin ise, bedel gönderilerek kendileri için hacettirilmesini vasiyet etmeleri gerekir. (Vacibtir.) Hac için yapılan vasiyetlerde de, vasiyyetle ilgili genel hükümler geçerlidir. Yani mirasın üçte biri vekil gönderilerek hacettirilimeye yeterse, mirasçılar vasiyyeti yerine getirmekle yükümlüdürler; yetmezse, vasiyyetin ifâsı mirasçılar üzerine vâcib değildir. (6) Ölenin vasiyeti yoksa, mirasçılar vekil göndermekle mükellef olmazlar. (7) Ancak, gerek ölenin vasiyeti olmadığı , gerek mirasın üçte biri bedel göndermeye yetmediği hallerde, mirasçıların (tamamının veya bir kısmının) masrafı kendi mallarından karşılayarak vekil gönderip hacettirmeleriyle de, mükellefin hac borcu ödenmiş sayılır. Kendisine hac farz olduğu yıl, haccetmek üzere yola çıkan ve haccını tamamlayamadan vefat eden kimsenin, adına hacettirilmesin! vasiyyet etmesi gerekmez. Fakat üzerlerine hac farz olduğu yıl haccetmeyip, daha sonra haccetmek üzere çıkan ve haccını tamamlayamadan ölen kimsele-rin, kendileri için hacettirilmesini va-siyet etmeleri vâcibtir.

Hac yolunda vefat edip, adına haccedilmesin! vasiyat eden kimse için bedelin, Ebû Hanife'ye göre memleketinden; Ebû Yûsuf ve İmam Mu-hammed'e göre ise vefat ettiği yerden gönderilmesi gerekir. Şayet bir kaç vatani (memleketi) varsa, Mekke'ye en yakın olandan; belli bir vatani yoksa, öldüğü yerden gönderilir.

FARZ HACCIN BAŞKASI (VEKİL) TARAFINDAN YAPILABİLMESİNİN ŞARTLARI

Başkası tarafından yapılan hac ile, bir kimsenin üzerine farz olan hac borcunun ödenmiş sayılabilmesi için:

"1-Adına haccedilecek kişiye, hac önceden farz olmuş olmalıdır. Üzerine henüz hac farz olmamış, sözgelimi fakir bir kimse için bedel (vekil) tara-fından yapılan hac nafile olur. Bu kimse daha sonra haccin farz olması için gereken şartlan elde ederse, ye-niden haccetmesi, (bizzat edadan aciz ise ettirmesi) gerekir.

2- Adına haccedilecek kişi, ölüm, iyileşmesi ümid edilmeyen hastalık gibi sebeplerle, bizzat haccedilme imkânından devamlı olarak (ölümüne kadar) âciz bulunmalıdır, iyileşmesi beklenmeyen bir hastalık veya aşın yaşlılık gibi bir sebeple, bizzat hac-cetmekten devâmıl aciz kalacağı sanı-lan (zann-ı galib) bir kimse, bedel göndererek hacettirdikten sonra, bizzat haccedebilme imkânını ka-zansa bile, yeniden haccetmesi ge-rekmez. Fakat kendisi haccedebile-cek durumda ise, veya âciz hali de-vamlı değilse, bedele yaptınlan hac nafile olur; ayrıca kendisinin haccet-mesi gerekir. (8)

3- Adına haccedilecek kişi, ken-disi adına haccetmesini bedelden (vekilden) istemiş olmalıdır. İzin veya vasiyyeti olmaksızın, başkasının bir kimse adına haccetmesiyle, o kimse-nin hac borcu edâ edilmiş olmaz. (9) Mirasçı bu hükmün dışındadır. Ölenin mirasçısı, vekil olarak kendisi haccet-der veya bedel göndererek hacettirir-se, izin veya vasiyyeti olmasa bile, öle-nin zimmetindeki hac borcu düşer. (10)

Nitekim yukarıdaki hadis-i şerifler bunu göstermektedir.

4- Vekil olarak haccedecek olan kimse, gönderen adına niyyet etmeli-dir. Bu niyyetin kalben yapılması yer-terli ise de, dil ile de, «falan için ihrama giriyorum, falan adına telbiye ediyo-rum» demesi daha uygundur.

Vekil, gönderen için değil de, kendi adına niyyet ederse, veya birden çok kişiden vekalet alır ve herbiri için niyyet ederse, kendisi için haccetmiş sayılır. Gönderenlerin paralarını öde-mesi (iade etmesi) gerekir.

5- Vekilin masrafı, gönderen tara-fından ödenmelidir. Kendi parası ile, başkası adına hacceden kimse, ken-disi için haccetmiş olur. Dilerse seva-bını o kimseye bağışlayabilir, fakat vekilin kendi parası ile edâ ettiği hac ile, bu kimsenin hac borcu ödenmiş olmaz. Ölenin mirasçısı bu hükmün dışındadır. Mirasçı ölen adına kendi parasıyla hacceder veya haccettirebi-lir.

Kendisine ödenen para yetmediği için, vekil kendi parasından da sarfe-derse, sarfedilen paranın çoğu kime ait ise, hac onun olur. Ancak gönde-ren, vekile aradaki farkı ödeyebilir.

6- Vekil için ücret şart kılınmama-lıdır. Çünkü hac ibâdettir, ibâdetler maddî ücret karşılığı değil, sadece Cenâb-ı Hakk'ın rızasını kazanmak amacıyla yapılır. Maddî bir ücret karşı lığında yapılan ibâdetler, Allah katında makbul olmaz.

Vekil yolculuk ve hac esnasında, israf etmeden ve aşırı kismadan gön-derenin verdiği parayı sarfeder. Artan miktarı dönüşünde iade eder. Artan paranın geri alınmayarak gönül hoş-luğu ile, vekile hediye edilmesi de caizdir.

7- Vekil gönderilecek kişi müslü-man, akıllı ve bulûğ çağına ulaşmış olmalıdır. Murahık (yâni, bulûğ çağına ulaşmış, fakat henüz bâliğ olmamış) ve mümeyyiz (yararlıyı Zaralıdan ayırabi-len) çoğunun vekil (bedel) olarak hac-cetmesi caizdir. Fakat mümeyyiz ol-mayan çocuğun başkası adına hacetmesi caiz değildir. Yanında eşi veya mahremi bulunan kadın da, başkası adına vekil olarak haccedebilir. Hanefî mezhebinde bedel gönderilecek kişinin, daha önce kendi adına haccetmiş olması efdal ise de şart değildir. Şafî mezhebinde ise vekil gönderilecek kimsenin, daha önce kendi adına haccetmiş olması gerekir.

8- Vekil gönderilen kişi, göndere-nin şartlarına aykırı davranmamalıdır. Sözelimi, ifrad hacet yapması emredilen vekil, kıran haccı yaparsa, bu hac Ebû Hanife'ye göre gönderen adına caiz olmaz; kendi adına haccetmiş sayılır. Aldığı parayı iade etmesi gere-kir. Ebû Yusuf ve İmam Muhammed'e göre ise, istihsânen caiz olur. Fakat ifrad haccı emredildiği halde temettü haccı yaparsa, bu takdirde yapılan hac, Hanefi müctehidlerinin hiçbirine göre (yani ittifaken), gönderen adına caiz olmaz. Alınan paranın iadesi ge-rekir, (11)

Haccetmek üzere gönderilen vekil, gönderen adına haccettikten sonra, isterse kendisi için de umra yapabilir. Umre yapmak üzere gönde-rilen vekil de, göndene adına umre'yi edâ ettikten sonra, ayrıca kendisi için umre veya hac yapabilir. Ancak, kendi adına yaptığı menâsiki için geçirdiği günlerin masraflarını kendi parasından sarfeder

İster hac, ister umre için gönde-rilmiş olsun, her iki halde de vekil, ancak gönderen adına yapılacak menâsiki tamamladıktan sonra, ken-disi için hac veya umre yapabilir. Gön-deren adına yapılması gereken menâ-sikten önce, kendisi için hac veya umra yaparsa, yolculuğu kendi adına yapmış sayılacağından, aldığı parayı tamamen iade etmesi gerekir.

Gönderen, ifrad, temettü veya kıran haccından hangisinin yapılaca-ğını belirtmeksizin, sadece "hac ya-pılmasını">> istemişse, ifrad haccı ya-pılması gerekir. «Dilediğini yap» diye-rek işi vekile bırakmışsa, vekil dilediği haccı yapabilir.

9- Vekil seçilen kişi, hacet bizzat yapmalıdır. Vekilin, haccetmek üzere aldığı parayı, hastalık veya hapse girme gibi bir mazaretle, gönderenden izinsiz başkasına devretmesi (kendi yerine başkasını vekil etmesi) caiz değildir. Aksi halde parayı ödemesi gerekir. Ancak gönderen bu konuda da kendisine önceden izin vermiş, veya «dilediğin gibi hareket et» diye geniş yetki vermişse, gerektiğinde kendi yerine başkasını vekil etmesi de caizdir. Vekil tayin edilen kişi, herhangi bir sebeple, tayin edildiği sene haccedemez ise, daha sonraki senelerde haccetmesi caizdir. Ancak, gönderen kimse isterse •parasını geri alıp, onun yerine başkasını gönderebilir.

10- Vekil yürüyerek değil, vası-taya binerek haccetmelidir. Vekil, va-sıta ücretini kendisine alıkoymak için, yürüyerek haccederse, kendi adına haccetmiş sayılır; aldığı parayı öde-mesi gerekir.

BAŞKASI ADINA YAPILAN NAFİLE HACCIN ŞARTLARI

Yukanda sayılan saflardan, vekilin müslüman, akıllı ve mümeyyiz olması ile niyeti vekili olduğu kişi adına yap-ması ve ücret şart kılınmaması dışında olanlar, sadece farz olan hac içindir. Başkası adına yapılacak nafile hac için, bedelin müslüman, akıllı ve mü-meyyiz olması, adına haccettiği kimse için niyet edip ihrama girmesi ve hac-cın ücret karşılığı yapılmaması şartları yeterlidir.

DIĞER HÜKÜMLER

Vasıyyetinde kendisi adına bedel gönderilecek kişiyi ismen veya vasfen belirleyen, yani «benim adıma filân kimse yahut şu nitelikleri taşıyan kimse (meselâ önceden haccetmiş veya hac hükümlerini iyibilen gibi) haccettiril-sin» diyen kimsenin, ismen veya vas-fen belirlediği kişilerden birinin, her-hangi bir sebeple vekil (bedel) gönde-rilmesi mümkün olmazsa, başka bir kimsenin bedel olarak haccettirilmesi caizdir.

Fakat vasiyyetinde, «benim adıma ancak filân kişi veya şu nitelik-leri taşıyan kişi haccettirilsin, başkası olmaz,» diye, ismen veya vasfen belir-lediği kimselerden başkasının, kendi yerine haccettirilmesini istemeyen kimse adına, bir başka kimsenin bedel gönderilmesi, vasiyyet hükümleriyle bağdaşmadığı için, caiz görülmemiş-tir.

Başkası adına hacceden vekil, haccı ifsâd ederse, aldığı parayı iade eder. işlediği cinayetler için ceza ve keffaret kurbanlarını kendi parasıyla keser. İhsar kurbanı ise, gönderenin parası ile kesilir. Çünkü bunda vekilin kusuru yoktur.

(1) el-Buharî, es-Sahih, (K.el-Cenaiz, B. 95), 27106. İst., 1315: Müslim. es-Sahih, <K. ez-Zekât. B.15, Hadis No: 1004), 2/696, Kahire, 1374/1955, Ahmed, el-Müsned, 6/51, Kahire, 1313

(2) Hanefî. Şafiî ve Hanbelî mezheplerinde hüküm böyledir. Mâliki mezhebinde ise. hac fari-zasını bizzat edâ'dan âciz kimselerden, hac sâkit olur. Vekilin yapacağı hac ile mükelleften hac farızası sâkit olmaz. A. el-Cezirî, el-Mezahibü'l-erbea, 1/706 Kahire, is.

(3) Çünkü hac menâsiki de aslında bedenî bir ibâdettir; bedenle edâ edilir. Mal, sadece uzak yerlerden gelenler için, bu ibâdetin edâstha yar-dımcıdır. Nitekim, Mekke halkı ve Mekke'den sefer mesafesi uzaklıkta olup. meşakkatsiz yü-rüyerek haccedeabilecek kimselere haccın farz olması için, binek temin edebilme şartı aranmaz.

(4) el-Buharî. a.g.e.. (K.Hac. B.I) 2/140 ve (K. Cezâü's-sayd, B.23). 2/218; Müslim. es-Sahih, (K. Hac, B713, Hadis No: 1334) 2/973; Nesâî, es-Sünen, 5/117. Kahire ts.

(5) et-Buharî, a.g.e., (K. Cezâü's-Sayd. B.22). 2/217; Nesâî. a.g.e. 5/116.

(6) Ölen belli bir mal (para) zikretmeden, sadece hac yaptırılmasını vasiyyet etmişse, mirasın üçte biri ile bir kaç hac yapılabilir bile. sadece bir bedel gönderilir. Belli bir miktar mal (para) ile hac yaptırılması vasiyyet edilmişse, -bu miktar mirasın üçte birini aşmamak şartı ile,- kaç hacca yeterse o kadar bedel göndermek gerekir. Ancak ölenin maksadı bir tek hac ise. bir tek vekil gön-dermek yeterlidir.

Vasiyyet edilen para veya mirasın üçte biri yeterli ise, vekil ölenin memleketinden gönderilir, yeterli değilse, yettiği yerden bedel gönderilir.

(7) Şafiî ve Hanbelî mezheplerinde vasiyyet şart değildir. Vasiyet olmasa da. birascılann bedel göndermeleri vâcibtir. A.el-Ceziri. a.g.e., 1/709-710,

(8) A.el-Ceziri, a.g.e., 1/707

(9) Şafiî mezhebinde, İzin veya vasiyyet olma-dan,yabancı mir kimse tarafından vekâleten yapı-lan hac ile de ölenin hac borcu ödenmiş sayılır.

(10) Ali el-Kari. el-Meslekü'l-mütekassid ve'l-mensekü'l-mütevasstd. 288, Beyrut, ts.

(11) Ali el-kari, a.g.e., 294; Nuruddin İtr, el-Hac ve'l-umre fî Fıkhî'lislâmî, 27 Haleb, 1389/1969

HACILARI UĞURLARKEN

«LEBBEYK»le çıktınız hayırlı yola.

Size kucak açmış bak arş-u âlâ.

Hep şunu söylüyor, dillerde dua:

«Haydi gidin hacılar, uğurlar ola.»

Sabır gerek EYYUB gibi bu yolda.

Ne evlâtta, ne de malda yok fayda.

«Üstünlük biliniz ancak takvada»

«Haydi gidin hacılar , uğurlar ola.»

Dünya'yla Ukba'yı seçti, bu hac.
Maşere bir adım geçti, bu hac.
Hak şarabı zezem, içti, bu hac.
«Haydi gidin hacılar, uğurlar ola.»
Kabe eşiğine sürülen yüzler,
Nâr-ı cehennemi zannım görmezler.
Nadan olan kullar, bunu bilmezler.
«Haydi gidin hacılar, uğurlar ola.»
Hoş selâm götürün Resûlullah'a.
Böylece varalım Huzur'ullah'a.
Dua edin kalpten yüce Allah'a.
«Haydi gidin hacılar, uğurlar ola.»
Kabe, zezem, safa-merve tepesi,
Bir başka âlemdir, billâh hepisi.
Bu hac olsun size cennet kapısı.
«Haydi gidin hacılar, uğurlar ola.»
Kefen; bilirsiniz, ölüm kaftanı.
İhram, bu fikire salar insanı.
Hak yoluna adayıpta bu canı,
«Haydi gidin hacılar, uğurlar ola.»
Dua edin tüm âlem-i islâm'a
Silah gerek harbe çıkan insana.
«Mü'min in silahı dua,» öyle ya...
«Haydi gidin hacılar, uğurlar ola.»
Şeytanı taşlarken, nefsi de ezin.
İbret nazariyle dolaşın gezin.
Görün nasıl yaşar ashab-ı güzin
«Haydi gidin hacılar, uğurlar ola.»
Tüm dünyadan akın akın hacılar.
Maşerî birhalde Kabe'ye dolar.
Allah'ı bilenler, «ALLAH» der ağlar
«Haydi gidin hacılar, uğurlar ola.»
Hak rızası olsun bütün gayeniz.
Haktan geldik, yine O'na döneriz.
Hayırla dönmeniz candan dileriz.
«Haydi gidin hacılar, uğurlar ola.»
Rahim TÛTÛNCÛ